

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНШИХ ЛЮДЕЙ ПРОФЕСІЙНИМИ ПСИХОЛОГАМИ

Статтю присвячено проблемі компетентності професійних психологів та ефектам психологічної освіти. Наведено результати дослідження особливостей сприйняття, властивих людям з різною освітою, зокрема, професійним психологам, в експериментально організованій ситуації спілкування з новою людиною.

Постановка проблеми та її актуальність.

Дослідження закономірностей сприймання одне одного людьми одна з найбільш актуальних і досліджуваних проблем сучасної психології. З моменту становлення як самостійної науки психології завжди тримала цю проблему в фокусі своєї пильної уваги. Це пояснюється не так теоретичним, як практичним значенням проблеми. Розуміння інших людей потрібно кожному, хто прагне спілкуватися, діяти, виховувати, займатись управлінською діяльністю. Ситуації спільної діяльності та спілкування вимагають від учасників вміння сприймати, описувати та розуміти психологічні особливості одне одного. Компетентність і успішність особистості в розумінні психологічних особливостей інших людей, партнерів по діяльності - важлива здатність, яка допомагає оптимізувати будь-яку соціальну ситуацію, зменшити ймовірність конфліктів.

Результати досліджень різних аспектів вищезазначеної проблеми добре відомі серед психологів [1; 2; 3]. Особливо визнані у вітчизняній психології дослідження А. А. Бодальова [1; 2; 3], які стали класичними.

Психологія пізнання людини людиною характеризується багатьма особливостями, що суттєво відрізняють цей процес від будь-якого іншого пізнання. Це, насамперед, такі:

1. Пізнання іншої людини є одночасно ставленням до людини, як міжособовими взаєминами, в які вступають особа (перцепіент), яка пізнає, і особа, яку сприймають і пізнають (об'єкт сприйняття), внаслідок чого між ними виникають прихильність чи неприязність, симпатія чи антипатія, взаємна зацікавленість чи байдужість, які впливають на сам процес пізнання та його результати.

2. Інша особа сприймається з позиції мовчаного припущення про наявність принципової подібності між перцепіентом та об'єктом соціальної перцепції. Ми не змогли б розуміти інших людей, якби не співвідносили їх із собою, часто неусвідомлено, з власним психологічним характером, думками та почуттями.

Дослідження свідчать [4], що результати процесу міжособового сприймання зумовлено такими чинниками:

1. Стійкі та ситуативні властивості суб'єкта сприйняття, психологічні риси, його соціальні, професійні ролі, тип цілеспрямованої активності.

2. Властивості об'єкта сприйняття, його психологічні риси, виконувані ним ролі, його діяльності.

3. Зміст і характеристики міжособових стосунків між суб'єктом та об'єктом сприйняття (тривалість знайомства, особливості емоційного зв'язку, наявність спільного досвіду, тип діяльності).

4. Особливості соціальної ситуації (типи взаємодії, взаємодія з іншими людьми).

Професія та спосіб бачення інших людей.

Експериментальний ентузіазм у сфері досліджень сприйняття людьми одне одного був настільки значним, що психологи просто накидались на ті чи інші запитання у сфері пізнання інших людей. У ході досліджень було поставлено надзвичайно цікаве запитання про те, як впливає на процес сприйняття інших людей певна професія. В багатьох дослідженнях переконливо показано, що професійна діяльність визначає спосіб сприйняття та оцінювання інших людей [1; 4]. Сприйняття педагога орієнтоване на навчальну діяльність, на академічні здібності, сприйняття керівника - на ділові якості співробітників, сприйняття лікаря - на ознаки здоров'я чи хвороби. Інакше сприймають особисті риси порушника закону адвокат, суддя чи прокурор. Досить цікаву групу щодо цього становлять малочисельні дослідження соціальної перцепції такої професійної спільноти, як психологи та психіатри [4].

Психологічна освіта й точність оцінювання інших людей. Декілька психологів з розвиненим почуттям гумору взяли за мету підтвердити або спростувати, що теоретична освіта і професійний досвід психологів та психіатрів збільшують точність сприйняття інших людей.

Експеримент Естеса (Estes, 1938) був одним з перших у цьому напрямі [4]. Дослідник представив у двохвилинних фільмах поведінку шести осіб для 56 досліджуваних, серед яких були психологи з практичним досвідом роботи, музиканти, актори та управлінці. Перед досліджуваними поставили завдання підібрати до кожної з шести осіб, представлених у фільмі, одну з шести особистісних характеристик. У ході дослідження було встановлено, що психологи виявилися менш точними оцінювачами, ніж представники інших професій, вони частіше за інших приписували особам - персонажам фільму помилкові риси.

Експеримент Люффа (Luft, 1950). Цей психолог провів дослідження 28 психологів-практиків та 28 фізиків - наукових працівників [4]. Обстежувані слухали записану на магнітофон годинну розмову з певною людиною, а потім передбачали відповіді цієї особи в різних особистісних тестах, які вона попередньо заповнювала. Виявилось, що психологи прогнозували реакції такої особи гірше, ніж фізики.

У більш сучасних дослідженнях знову було доведено, що вчені-фізики точніше прогнозують поведінку інших людей, ніж психологи-клініцисти (Weiss, 1968). Переваги фізиків особливо яскраво виявилися в тих ситуаціях, коли досліджуваним надавали велику кількість інформації про осіб - об'єктів спостереження та дослідження. Коли ж інформація про людину, об'єкт сприйняття була обмеженою, тоді прогнози психологів та фізиків були однаково точними або більш точними у психологів.

Було проведено також дослідження, де запитувалось про те, як впливає на точність перцепції (тобто сприйняття інших людей) рівень наукової кваліфікації психолога. Як показник кваліфікації було взято науковий ступінь. Експериментатори (Wedel, Smith, 1951) прохали трьох досліджуваних психологів з науковим ступенем і трьох психологів без наукового ступеня провести клінічну бесіду з 200 працівниками певного підприємства. Після проведеної роботи всіх психологів просили відповісти на запитання про задоволеність роботою своїх опитуваних. Завдання полягало в тому, щоб відзначити в опитувальнику ті відповіді, які вибрали конкретні працівники щодо свого рівня задоволеності роботою. Виявилось, що психологи з науковим ступенем відзначались менш точним прогнозуванням, ніж психологи без наукового ступеня.

Серед здобутих у дослідженнях фактів варто зазначити такі. Студенти-психологи на однаковому рівні точності прогнозували відповіді обстежуваної особи (26-річної матері в проективних тестах), що і психологи-клініцисти з великим стажем (Soskin, 1954). Не було зафіксовано

різниця в точності сприйняття між студентами, які прослухали вступний курс психології, та студентами-психологами старших курсів, тобто між тими студентами, які почали і закінчували вивчення психології (Trumbo, 1955).

Було встановлено, що настанови психолога щодо особистісних рис впливають на результати проведених ним тестових випробувань. В одному з експериментів студенти-психологи останніх курсів отримали завдання виміряти інтелект двох груп дітей, одну з яких було представлено їм як групу високоінтелектуальних дітей, а другу - як групу дітей із середнім інтелектом. Незважаючи на попереднє дослідження, яке засвідчило, що всі діти відзначаються середнім інтелектом, дані, зібрані студентами, попередньо налаштованими, показали, що середній рівень інтелекту в першій групі дітей був на 7,5 бала вище, ніж у другій групі (Rosenthal, Posnow, 1969).

Широкий резонанс набули результати дослідження Розенхана (Rosenhan, 1978), котрий спрямував увагу на те, як сприймають психологи та психіатри людей, які звертаються до них за допомогою. Експеримент Розенхана засвідчив, що навіть професіонали, озброєні засобами діагностики, можуть припускатися серйозних помилок у сприйнятті іншої людини. Лише окремі дослідження, як, наприклад, дослідження Тафта (Taft, 1955), засвідчили, що психологи-експериментатори, які ведуть наукові дослідження, прогнозували реакції сприйнятої особи (відповіді на особистісні опитувальники) точніше, ніж психологи-клініцисти.

Результати представлених досліджень засвідчили, що теоретична підготовка в сфері психології, як і практичний досвід психологів, не визначають більш успішне прогнозування та сприйняття інших людей. У дослідженнях більшими невдачами порівняно з науковцями виглядають саме практичні психологи та клініцисти. Ці дані є тривожними внаслідок того, що саме ці категорії фахівців виступають як ті, хто визначає оцінки різних людей і так чи інакше чином використовує їх у спілкуванні з людьми, які звертаються до них за допомогою. Тож виникає запитання: чи завжди психолог, озброєний діагностичними методами, буде максимально об'єктивним дослідником, здатним до точної оцінки, чи незважаючи на це, все одно професійний психолог робитиме помилки в оцінюванні інших людей як і будь-яка пересічна людина, підпорядковуючись загальним закономірностям сприйняття. До того ж слід зазначити, що актуальність проблеми підсилюється, якщо взяти до уваги те, що самі психологічні методи, їх точність і ретельність спричиняють неоднозначні оцінки.

Проблема дослідження визначається таким чином: чи може психолог, який користується методиками, визнаними фахівцями, уникнути впливу загальних закономірностей процесу соціальної перцепції, впливу настанов чи упереженості до людини і чи не виступають професійні психологічні знання й освіта тими особливими чинниками, що ускладнюють процес сприйняття та пізнання інших людей.

Мета дослідження полягає у визначенні специфічних рис сприйняття інших людей, що їх проявляють люди з професійною психологічною освітою.

Вибір проблеми пов'язано з недостатнім вивченням особливостей сприйняття, зумовлених професійною діяльністю психолога та психологічною освітою, і суперечливістю даних, отриманих у дослідженнях вищезазначеної проблеми.

В нашій роботі вивчається *процес сприйняття іншої людини*. Ми виходимо з того, що розуміння людей, що нас оточують, має надзвичайне значення для діяльності та життя людини. У психологічній літературі існує величезна кількість понять для процесу, що привернув нашу увагу: соціальна перцепція, соціальна сенситивність, оцінювання інших людей, міжособове сприйняття, соціальне та міжособове пізнання. Ми використовуємо спостереження для позначення процесу орієнтації в якостях іншої людини поняття **сприйняття інших людей**, не деталізуючи психологічну структуру процесів, які мають місце при цьому. Такий спосіб використання поняття соціальної перцепції (сприйняття інших людей) став конвенцією психологів-науковців [1], якої ми теж дотримуємось.

Основна мета емпіричного дослідження полягає у визначенні специфічних особливостей сприйняття і спілкування, властивих для професійних психологів порівняно з іншими (непсихологами) в експериментально організованій ситуації спілкування з новою людиною, та дослідження того, як впливають ці особливості на подальше спілкування з людиною.

Предметом дослідження були кількісні та якісні характеристики перцептивної інформації, визначеної в ситуації сприйняття і спілкування з новою людиною як психологами, так і фахівцями з іншої професійної освіти (непсихологами).

У дослідженні перевірялася така гіпотеза: *Професійні психологи відзначаються більшою точністю при сприйнятті нової людини в експериментально організованій ситуації спілкування з цією людиною.*

Перевірка цієї гіпотези вимагала послідовного рішення таких завдань, як: 1) аналіз змістовних особливостей і структури соціально-перцеп-

тивної інформації, яку визначають психологи та непсихологи в ситуації спілкування з незнайомою людиною; 2) порівняння точності перцептивних суджень психологів та непсихологів, зіставивши дії реальної людини та її характеристики з прогнозованими діями і характеристиками, які визначають психологи і непсихологи;

3) порівняння особливостей використання перцептивної інформації у разі повідомлення міжособового зворотного зв'язку при подальшому спілкуванні з новою людиною, якими відзначаються психологи та непсихологи.

Об'єктом дослідження було обрано групи випускних курсів психологічного відділення (15 осіб) та природничого факультету (23 особи) Полтавського педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка. Загальна кількість обстежуваної вибірки - 38 осіб. Студенти випускних курсів уже завершували навчання, дослідження проводилися за місяць до отримання диплому. Студенти пройшли практику, більшість із них мали різноманітний досвід практичної діяльності за фахом, що зумовлено особливостями навчального процесу у вузі. Дослідження проведено 1995 р. Експеримент мав демонстраційний характер для членів психологічного гуртка, який працював у гімназії № 33 м. Полтава під керівництвом автора дослідження. Асистентом експериментатора була учениця випускного класу гімназії, член психологічного гуртка О. М. Гавриленко. Результати цього дослідження частково використано О. М. Гавриленко під час підготовки свого виступу на засіданні Малої академії наук (м. Полтава, 1995), який було визнано найкращим на цьому засіданні.

Процедура дослідження. Із групою досліджуваних було проведено коротку бесіду, в якій підкреслювалося значення психологічних досліджень процесу сприйняття людьми одне одного і привабливість особистої участі в таких дослідженнях. Після цього досліджуваним експериментатор повідомив таке: «Зараз до аудиторії заїде дівчина. Вона - випускниця однієї з шкіл нашого міста і мріє стати студенткою педагогічного інституту. Ваше завдання - скласти психологічний портрет дівчини та описати в ньому якомога детальніше її психологічні риси, ті думки і почуття, які вона викликає у Вас. Якщо Ви захочете щось запитати у дівчини, Ви можете це зробити». Після цього звернення він з'ясував, чи всі однозначно розуміють ситуацію та свої можливості в її розвитку, і до аудиторії було запрошено дівчину, асистента експериментатора. За сигналом експериментатора досліджувані могли ставити їй запитання. Розмова з дівчиною продовжувалась до того моменту, коли всі досліджувані вважали, що не мають більше запитань. Після узгодження цього моменту, дослід-

жувані послідовно виконували такі завдання експериментатора.

1 етап. Досліджувані складали письмово словесний портрет, у якому відображали свої враження від знайомства з дівчиною та уявлення про неї як особистість (портрет для експериментатора або «базовий психологічний портрет»). Експериментатор просив досліджуваних описати найсуттєвіші психологічні риси дівчини, про які вони зробили висновок з попереднього спілкування з нею, та викласти свої враження якнайповніше. Експериментатор запевняв аудиторію в тому, що такий портрет призначено лише для нього і використовуватиметься для дослідницьких цілей.

2 етап. Досліджувані отримували завдання заповнити опитувальник Айзенка за дівчину, з якою вони щойно познайомились.

3 етап. Експериментатор просив досліджуваних написати новий психологічний портрет дівчини, який має бути вручений самій дівчині, і написати в ньому все, що вони вважають за потрібне повідомити їй про те враження, яке вона справила на них (повідомлений психологічний портрет або портрет для міжособового зворотного зв'язку).

Наприкінці досліджуваних просили зазначити своє враження від знайомства з дівчиною кольором, який вдало поєднується з тим враженням, яке вона на них справила.

Одну і ту саму експериментальну ситуацію було проведено двічі - спочатку з психологами (15 осіб) і вдруге - з неспсихологами (23 особи). Об'єктом оцінювання була одна і та сама дівчина. Організована експериментальна ситуація відтворювала реальні ситуації спілкування і знайомства і загалом була дуже наближеною до реального досвіду досліджуваних, студентів - випускників педагогічного вузу, психологів та неспсихологів, яким постійно доводилось у процесі своєї практики знайомитись та зустрічатись із школярами, складати їхні психологічні характеристики та брати участь у спільній діяльності з ними як у школах, так і в інституті. Такими аспектами експериментальної ситуації, які наблизили її до реальних ситуацій, були можливість вступати в спілкування за власною ініціативою, вести спілкування та продовжувати його на основі власної мотивації, повна свобода вибору у визначенні змісту зворотного зв'язку (психологічного портрету для дівчини). Загальна спрямованість спілкування визначалася для досліджуваних таким чином: як випускники вони мають дати поради дівчині, яка має намір вступати до їхнього вузу через кілька місяців.

Слід зазначити, що процедура експерименту в першій його частині була аналогічною процедури, використаній А. А. Бодальовим і його спів-

робітниками в дослідженні сприйняття людини при першому враженні, що стало психологічною класикою.

Зібраний у дослідженні емпіричний матеріал дав змогу зіставити особливості сприйняття і спілкування, актуалізовані психологами та неспсихологами за такими показниками:

1) *точність прогнозів* (передбачених відповідей за дівчину на особистісний опитувальник Айзенка), зроблених психологами та неспсихологами, залученими в дослідження;

2) *кількісні та якісні перцептивні характеристики* психологічних портретів дівчини, складених психологами та неспсихологами для експериментатора (базовий психологічний портрет);

3) *кількісні та якісні характеристики повідомлень* для дівчини, ініційованих психологами та неспсихологами (психологічний портрет для зворотного зв'язку).

Основний метод дослідження - метод порівняння двох груп досліджуваних (психологів та неспсихологів) за показниками, сформованими таким чином:

точність перцепції визначалася *кількістю правильно передбачених відповідей* (правильний прогноз щодо відповідей дівчини) на опитувальник Айзенка;

особливості перцептивних суджень визначалися *кількістю позитивних та негативних суджень* у базовому психологічному портреті;

особливості зворотного зв'язку визначалися *кількістю та якістю суджень {позитивні та негативні судження}*, повідомлених дівчині в психологічному портреті, призначеному для зворотного зв'язку.

Аналіз результатів дослідження

Феноменологія поведінки досліджуваних груп. В експериментальній ситуації психологи почували себе більш відповідальними досліджуваними, ставили «серйозні» запитання. Судячи зі змісту поставлених запитань, можна дійти висновку, що психологи прагнули здобути більше інформації про нову людину. Їхні запитання, були змістовними, спрямованими на психологічні особливості дівчини як майбутнього абітурієнта педагогічного вузу, її інтереси, самооцінку, мотиви. Психологи поводитись більш стримано. Емоційна атмосфера в групі психологів була тихою, спокійною, діловою. Неспсихологи поводитись більш невимушено, менш «відповідально», їхні запитання були хаотичні, легковажного змісту, супроводжувались шумом в аудиторії, сміхом. Проте відчувалось, що неспсихологи більш збуджені та емоційно залучені в ситуацію. Атмосфера дослідження у неспсихологів була емоційно піднесеною, веселою.

Із поставлених запитань та зовнішньої поведінки обох груп досліджуваних можна зазначити, що психологи більшою мірою були залучені в експериментальну ситуацію інтелектуально, а не психологи - емоційно.

Зміст і характеристики перцептивних портретів, створених психологами та не психологами. У психологів в одному базовому портреті було в середньому 15, 3 судження, а у не психологів - 17,6. У психологів портрети були складнішими і містили приблизно 2,1 судження негативного змісту. Лише у трьох психологів були відсутні судження негативного змісту. У не психологів судження негативного змісту були повністю відсутні в усіх досліджуваних.

Перцептивні портрети, створені психологами, були коротшими та змістовнішими, включали опис негативних почуттів, викликаних об'єктом сприйняття. У своїх психологічних портретах дівчини психологи використали досить широкий репертуар психологічних категорій: самооцінка, акцентуації, рівень домагань, загальна спрямованість психічної діяльності (екстраверсія та інтроверсія). Сферу спілкування в процесі експериментальної ситуації було описано за допомогою категорій: емпатія, демонстративність, конформність, домінантність.

Як зразки можна навести такі варіанти базових психологічних портретів.

Варіанти базових психологічних портретів, складених психологами (авторський стиль зберігається).

«Екстраверт, егоцентрична, самовпевнена, комунікативні навички розвинуті, легко іде на контакт. Енергійна, активна. Високий рівень самооцінки, критична. Творча людина. Вміє керувати людьми та підпорядковувати їх собі. Рівень домагань завищений».

«Екстравертованість. Егоцентризм. Демонстративність. Романтичний тип загальної емоційної спрямованості. Гіпертимічна акцентуація. Приваблива. Вміє показати свої кращі якості. Нонконформна. Досить розвинута емпатія».

Варіанти базових психологічних портретів, складених не психологами (авторський стиль зберігається).

«Симпатична дівчина, є в ній якась чарівливість, їй притаманне прагнення до якоїсь мети, вона знає чого хоче. В новій ситуації швидко знаходить вихід. Товариська людина. Схильна спостерігати за іншими. Любить спілкуватись з іншими. У вирішенні якихось питань прагне до точності, хоча і схильна роздумувати в пошуках правильної відповіді... Впевнена в собі, в своїх діях. Артистична. Любить нові враження, нові цікаві справи, зміни в житті. В житті отримує все, чого хоче... Сучасна людина».

«Коли Оля зайшла в аудиторію, вона здалась мені дуже привабливою симпатичною дівчиною. Зразу я подумала, що вона вчиться в нашому інституті, і була здивована, що вона лише навчається в школі. Мені сподобалось, що вона трималася розкуто в незнайомій аудиторії. Оля з легкістю відповіла на поставлені їй питання. Оля сказала, що хоче вступати до нас в педагогічний інститут. Я думаю, що з неї вийде хороший педагог. З такою людиною, як Оля, приємно спілкуватись».

Точність прогнозів реакції нової людини. Як видно з таблиці, точне прогнозування відповідей дівчини (за кількістю відповідей на опитувальник, які збіглися з відповідями дівчини) у психологів зустрічається значно частіше. Кількість правильних відповідей у не психологів (48 балів) є лише в одній особі, а далі відповіді успішної групи набагато нижче, ніж це є серед психологів. Низькі показники точності серед не психологів зустрічаються у 9 із 23 осіб, а у психологів такі самі прогнози лише у 3 із 15 осіб. Дані за окремими параметрами екстраверсії та нейротизму свідчать про таке:

1) показники екстраверсії, прогнозовані психологами (середній показник - 19,8 бала), набагато ближче до реальних даних перцепіента (21 бал), ніж у не психологів (17, 2 бала).

2) показники нейротизму, прогнозовані не психологами (9, 3 бала), ближче до реальних показників дівчини (13 балів), ніж прогнозовані психологами (7 балів).

Таблиця. Точність прогнозування відповідей об'єкта сприйняття на опитувальник Айзенка

Точність правильно вказаних відповідей	№ п/п	Психологи	№ п/п	Не психологи
Найбільш успішні	1	48	1	48
	2	47	2	42
	3	47	3	42
	4	44	4	41
Із середньою успішністю	5	41	5	39
	6	41	6	39
	7	37	7	39
	8	37	8	38
	9	37	9	38
	10	37	10	38
	11	36	11	37
			12	37
			13	36
			14	36
	Менш успішні	12	35	15
13		34	16	35
14		32	17	35
15		29	18	35
			19	35
			20	34
		21	33	
		22	32	
		23	32	

Відмінності в сфері спілкування та зворотного зв'язку. Під час повідомлення зворотного зв'язку психологи відзначались прагненням передати увесь обсяг накопиченої інформації та довести до особи також негативні враження від спілкування з нею. Непсихологи відзначались позитивністю як базових створених, так і повідомлених портретів. Від неспсихологів спрямовувалися в зворотний зв'язок значно коротші повідомлення (12,1 судження) порівняно з базовою характеристикою (17,6 судження). У психологів повідомлення в базовому психологічному портреті та спрямованому об'єкті («повідомленому») були ближчі за величиною: базовий портрет- 15,3 судження, повідомлений портрет- 13,2 судження. У повідомленому портреті психологів кількість суджень негативного характеру скоротилася від 2,1 до 1,1, однак психологи намагалися повідомити свої враження в повному варіанті щодо обох категорій суджень.

Повідомлення від психологів у зворотному зв'язку мали таку структуру: опис психологічних рис, спілкування, побажання, поради, як застерігаючого, так і наснажуючого характеру. Повідомлення неспсихологів мали таку структуру: свої власні враження та почуття, поради, побажання, описи спілкування та судження невизначеного характеру. Непсихологи використовували запевнення позитивного характеру: «Ти всього доб'єшся».

У зворотному зв'язку психологи використовували судження позитивного змісту, їхні формулювання були більш вишуканими: «Ти є неординарною особистістю!», «Ти будеш прекрасним фахівцем!» Звернення неспсихологів були емоційно теплішими, безпосередніми та простими: «Ти молодчина!», часто містили різні побажання й оптимістичні прогнози щодо особистого життя. Юнаки в аудиторії неспсихологів більш безпосередньо та захоплено висловили свої переживання щодо зовнішності дівчини: «Ти прекрасна дівчина, яких мало!». Непсихологи більш високо оцінювали поведінку дівчини в експериментальній ситуації: «Я б так не змогла», «Я поважаю Тебе і заздрую Тобі».

Варіанти повідомлених психологічних портретів від психологів (авторський стиль зберігається).

«Оля, мені приємно з тобою познайомитись. Дивлячись на тебе, я пригадала, якою була в шкільні роки. Така ж енергійна, оптимістично налаштована, натхненна. В тобі ще багато азарту, якоїсь дитячої наївності. Спілкування для тебе дуже важливо. Це добре, що ти шукаєш нового цікавого. Я бажаю тобі не розгубити своєї ширості, відкритості, завжди намагайся відстоювати свою думку, але і прислухатись до інших людей».

Варіанти повідомлених психологічних портретів від неспсихологів (авторський стиль зберігається).

«Оля, я вважаю, що Ви на правильному шляху в плані побудови своєї особистості, свого Я. Особисто Ви багато чого досягли, вмієте подібатись людям. З Вами легко та цікаво розмовляти... По натурі Ви романтик. Бажаю Вам зустріти рівного інтелектом та красою хлопця, хоча шукати його Вам доведеться довго. Така моя думка».

«Оля, ти симпатична дівчина, дуоісе приємна. Ти енергійна, впевнена в собі, ти досягнеш своєї мети - вступиш в інститут. Мені здається, у тебе в житті все вийде, ти зустрінеш прекрасного хлопця, який буде тебе любити і розуміти».

«Оля, мені Вас жаль. Мені здається, що Ви дуже красиве та вразливе створіння. Таким дівчатам, як Ви, в наш час дуже важко жити в тій атмосфері, що Вас оточує. Я, взагалі, теж досить товариська та цікава людина, і особисто мені Ви дуже сподобались як людина. Якщо Вам захочеться з кимсь поспілкуватись, наберіть мій номер телефону» (наводиться номер телефону та дані про себе).

У дослідженні встановлено, що серед неспсихологів також є суб'єкти, які відзначаються високою точністю перцепції та володіють складними і диференційованими образами об'єкта, однак різниця полягає в тому, що психологи відзначались особливою мотивацією до оптимізації взаємин і використовували свій «перцептивний арсенал» для спілкування та обґрунтування своїх суджень, повідомлених дівчині. Непрофесіонали з високою точністю поводитися пасивніше і не використовували свою інформацію як основу для спілкування, для зворотного зв'язку. Під час аналізу повідомлень можна помітити, що спрямованість поведінки психологів та неспсихологів має також відмінність у тому, що психологи мотивовані на оптимізацію взаємин з іншими людьми: при спрямуванні суджень негативного характеру психологи використовували водночас як компенсацію певну пов'язану з негативними судженнями групу позитивних суджень. Однак загальний висновок щодо повідомлень можна сформулювати так: психологи дотримуються стратегії відтворення базових психологічних портретів, а неспсихологи не дотримуються такої стратегії, вони формують більш позитивні як базові психологічні портрети, так і повідомлені, а свої повідомлення формують незалежно від змісту базового психологічного портрета.

Висновки

1. Професійні психологи відзначаються ширшим репертуаром перцептивних категорій (вимі-

рів) для опису та оцінки іншої людини порівняно з неспсихологами.

2. Психологі відзначаються більш високою перцептивною точністю і здатністю до децентрації: вони точніше прогнозують реакції вперше побаченої людини в експериментальній ситуації.

3. Психологи відзначаються компетентнішою та гнучкішою поведінкою у спілкуванні в разі зміни комунікативної ситуації: вони чесно та відверто повідомляють об'єкту про свої справжні почуття і зміст своїх вражень при знайомстві.

4. Повідомлення психологів, спрямовані об'єкту, складніші та містять також негативні судження щодо особистісних рис та поведінкових проявів об'єкта сприйняття.

5. Психологи відзначаються специфічними професійними стереотипами й інакше визначають зміст комунікативної ситуації, ніж неспсихологи: вони демонструють відповідальність за свої повідомлення і використовують додаткові аргументи, щоб обґрунтувати важливість своїх повідомлень. Повідомлення неспсихологів визначаються іншими чинниками і значною мірою не залежать від їх реальних вражень та суджень про об'єкт сприйняття. Психологи поведуться «більш логічно» під час повідомлень щодо своїх реальних вражень, а неспсихологи - «нелогічно»: повідомляють інші враження, ніж сформулювали при сприйнятті об'єкта.

6. Досліджувані серед неспсихологів, які показують високу перцептивну точність, відзначаються схожими з психологами особливостями сприйняття, однак поведуться пасивніше, уникають повідомлення інформації, якою володіють, проявляючи спільну тенденцію з вибіркою неспсихологів.

Дослідження свідчить, що психологи на початку своєї професійної кар'єри відзначаються когнітивною складністю образу інших (більшою кількістю категорій, яку вони використовують для оцінки іншої людини), точніше розуміють і прогнозують поведінку інших людей на початку знайомства, більш чесно та відкрито спілкуються з ними. Такі особливості соціальної перцепції є основою того, що психологи виявилися більше здатними до вирішення проблем іншої людини (надання поради щодо майбутнього навчання); вони відзначаються мотивацією до того, щоб брати участь у вирішенні комунікативних проблем, прагнуть сприяти розширенню усвідомлення життєвої ситуації іншої людини.

Професійні психологи відзначаються більшою компетентністю в спілкуванні, оскільки формують точніші образи інших людей. Однак серед непрофесіоналів теж є достатньо ком-

петентні в перцептивному аспекті особи, вони виявляють такі самі особливості соціальної компетентності, як і професійні психологи: формують складніші та диференційованіші погляди на поведінку інших людей. Дослідження свідчить, що точне сприйняття інших людей - це важлива здатність, яка полегшує соціальні контакти, зменшує напруженість відносин та сприяє утвердженню гуманних соціальних норм, і що професійне заняття психологією, оволодіння теоретичною наукою розвиває таку здатність.

Отримані в нашому дослідженні результати наводять на роздуми: сама по собі точність чи повнота сприйняття не є визначальними для спілкування з іншими людьми. Такими особливостями відзначаються **макіавеллістичні особистості**, яким властиві висока чутливість, прекрасні комунікативні техніки та безжальна маніпуляція іншими людьми в особистих цілях. Важливо не лише те, наскільки точним є сприйняття іншої людини, повнота уявлень чи точність прогнозів, важливо, до якої поведінки стосовно інших людей є мотивований успішний у перцептивному плані суб'єкт. Важливо, якою ідеологією спілкування та міжособистих стосунків відзначаються перцептивно точні та компетентні суб'єкти, чи є їхня теорія взаємин більш гуманною порівняно з менш компетентними людьми. В професійній психологічній освіті ціла низка таких важливих запитань залишається поза увагою ініціаторів поширення цієї освіти.

Практична цінність отриманих результатів. Процедура нашого дослідження може бути корисною при підготовці психологів, а також використовуватися для підвищення компетентності психологів-професіоналів і для атестації професійних психологів. Експериментальна процедура загалом за певних умов може використовуватися як базова для тренінгу з розвитку соціальної компетентності в сфері сприйняття як психологів, так і інших категорій фахівців, які прагнуть підвищити свою компетентність.

На нашу думку, в цьому невеликому дослідженні ми змогли отримати важливі дані про феноменологію сприйняття і спілкування з людьми, характерні для психологічно освічених спільнот досліджуваних. Виникає проблема про ефекти психологічної освіти, яка стає все масовішою в нашому суспільстві. Крім того, на сучасному етапі були б дуже важливими своєрідні «рмейки» деяких класичних соціально-психологічних експериментів, як, наприклад, дослідження А. А. Бодальова, оскільки нас цікавить, якими були б результати подібних досліджень у теперішніх умовах, коли загальний рівень психологічної освіти значно вище.

1. Межличностное восприятие в группе. - М.: Изд-во МГУ, 1981.-546 с.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком.- М.: Изд-во МГУ, 1982. - 199 с.
3. Бодалев А. А. Формирование понятия о другом человеке как личности.-Л., 1970.-155 с.
4. Skarżyńska K. Spozrzeganie ludzi. - Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981.- 395 s.

L. Kopeï's

CHARACTERISTICS OF PERCEPTION OF OTHER PERSONALITIES BY PROFESSIONAL PSYCHOLOGISTS

This article contains explanation of problem of competence of professional psychologists and effects of psychological education. The article surveys results of investigation of characteristics of perception, which are determined with experimental situation by communication of people with different education and professional psychologists in particular with new personality.